

политичку платформу на челу са Ко-мунистичком партијом Албаније.

Уредници Паоло Фонзи, Сабине Рутар и Гзавије Бугарел навели су, у закључку књиге *Food, Scarcity and Power in Southeastern Europe during the Second World War*, да поменути публикацију сматрају важном полазном основом за нека будућа истраживања, оцртавајући притом, и теме и истраживачке области које су још увек остале недовољно расветљене. Са фокусом на простор Југославије, Грчке и

Албаније, и теме које су у радовима претходних генерација истраживача биле недовољно обрађене, ова књига свакако представља велики допринос историографији, а посебно разумевању сложености односа окупационих политика и унутрашњих динамика на подручјима окупираним током Другог светског рата.

Александар Сиђојановић

Federiko Tenca Montini. ... *Trst ne damo. Jugoslavija i Tršćansko pitanje 1945–1954*. Novi Sad: Akademska knjiga, 2025, 335.

Шта је за социјалистичу Југославију био Трст? Да ли је улазак југословенске војске у Трст био пандан совјетском уласку у Берлин? Да ли је он представљао симбол победе над фашизмом? Који је био пропагандни значај Трста за југословенски режим, каква је била његова унутрашњеполитичка вредност, да ли је то питање коришћено за придобијање подршке словеначког и хрватског становништва? Које је било место тршћанског питања у спољнополитичким концепцијама југословенских власти и како се та политика мењала током прве послератне деценије? Да ли је југословенски државни и партијски врх доиста веровао у паролу „Трст је наш” и

„Трст не дамо”? – нека су од питања која књига ... *Trst ne damo. Jugoslavija i Tršćansko pitanje 1945–1954* отвара. У питању је монографија италијанског историчара и сарадника у Научно-истраживачком центру Копер Федерика Тенке Монтинија, настала на основу његове докторске дисертације одбрађене 2018. године у оквиру двојног доктората Универзитета у Тераму и Свеучилишта у Загребу. Након италијанског издања из 2020. године, ова монографија доживела је преводе на словеначки и хрватски, да би се 2025. године појавило и њено српско издање, што сведочи о значају теме којој је књига посвећена како за италијанску тако и за постјугословенске средине.³

3 Federico Tenca Montini, *La Jugoslavia e la questione di Trieste 1945-1954* (Bologna: il Mulino, 2020); Federico Tenca Montini,

... *Trst ne damo! Jugoslavija i Tršćansko pitanje 1945–1954*. (Zagreb: Srednja Europa, 2021); Federico Tenca Montini, *Trsta ne da-*

Наиме, Трст је био место где су обриси Хладног рата били видљиви и пре краја Другог светског рата. У питању је, до 1948, била јужна тачка гвоздене завесе коју је Винстон Черчил оцртао у свом говору у Фултону 1946. Реч је била о граду који је осигуравао контролу Јадрана. Тршћанска криза била је једна од првих хладноратовских криза у којима се огледао сукоб интереса великих сила, укрштање геополитичких интереса Москве, Вашингтона и Лондона. Стога су и југословенска и италијанска политика према Трсту имале глобалне импликације, чиме тема којој је аутор посвећен у великој мери превазилази значај билатералних југословенско-италијанских односа.

Књигу Федерика Тенке Монтинија чине увод, три главе и закључак, као и предговори из пера хрватског историчара Твртка Јаковине и словеначког историчара Јожега Пирјевца. Три основне главе представљају истовремено и три фазе решавања тршћанског питања, три фазе италијанске и западне политике према Трсту, три фазе југословенске политике према Трсту и југословенске спољне политике уопште, као и три фазе током којих се мењало место које је Трст имао у западним концепцијама европске безбедности.

Прва глава (стр. 45–122) покрива прву фазу решавања тршћан-

ског питања, од краја Другог светског рата, преко мировне конференције са Италијом, поделе на зону А и Б, до 1948/9. године. У питању је био период апсолутне западне подршке италијанским захтевима. Време од сукоба Југославије са Информбироом, па све до 1953. године, покривено у другој глави ове студије (123–218) карактерисале су бројне иницијативе усмерене ка потенцијалном решавању тршћанског питања, али без конкретних резултата и договора. Политика Италије у овом периоду била је концентрисана на одржавање постојећег стања, уз истицање максималистичких захтева. Према мишљењу аутора, ова политика била је погрешна, будући да је током времена које је протекло позиција Југославије ојачала, а самим тиме је и спремност Запада да се заузме за италијанске интересе у Трсту слабила. Трећа фаза, 1953–4. године, покривена трећом главом ове студије (219–282), била је период кулминације тршћанског питања. Њу је карактерисала решеност нове италијанске владе да реши тршћанско питање, што је довело до готово инсцениране кризе и, коначно, Лондонског споразума 1954. године.

Већ сами наслови трију целина монографије ... *Трст* не дамо указују на различите фазе југословенске спољне политике. Тако прва глава *Монетије за њодмићивање* говори о пе-

риоду у ком се Југославија из идеолошке заслепљености наједном суочила са реалполитиком Москве и чињеницом да СССР није спреман да жртвује сарадњу са Западом, иако идеолошким непријатељем, зарад југословенских интереса. Један од таквих тренутака отрешњења била је и мировна конференција са Италијом. Друга глава, насловљена *Социјализам на америчкој пшеници*, покрива период југословенске упућености на сарадњу са Западом, током ког је „америчка пшеница”, односно америчка помоћ, с једне стране омогућавала Југославији да задржи самосталност у односу на Исток, али је, како показује пример политике према тршћанском питању, била истовремено и средство притиска односно примаме. Трећа глава, *Више никада нећемо ником вјеровати*, говори о периоду након 1953. године, током ког је Југославија постепено формирала политику еквидистанце. „Ми не можемо продавати земљу за ту помоћ”, речи су Јосипа Броза Тита поводом Трста које јасно илуструју постепену југословенску еманципацију у односу на Запад. Како аутор истиче, управо је тршћанска криза била прилика за прву демонстрацију нове спољнополитичке линије еквидистанце, послуживши Титу да начини извесну дистанцу у односу на Запад.

Три главе говоре и о трима фазама током којих је Трст имао различито место у безбедносним концепцијама Запада. Док је до 1949. Трст био место где се брани Европа, југо-

словенско-совјетски сукоб, а затим и Корејски рат, утицали су на појачани страх од совјетске инвазије на Европу. У том контексту, тршћанско питање било је оно питање на ком је Запад могао учинити уступке на рачун Италије, у циљу привлачења Југославије и њених дивизија на своју страну. Након 1953. године, смрти Стаљина и првих знакова југословенско-совјетског зближавања, тршћанско питање је за Запад било важно решити делом управо из страха да би СССР преко Југославије поново могао „изаћи” на Јадран.

Књига ... *Трст* не дамо првенствено представља студију из домена историје међународних односа и југословенске спољне политике. Међутим, приликом анализе феномена којима је посвећен, аутор је у обзир узимао и глобалну и регионалну и локалну димензију тршћанског питања. Извесну пажњу посветио је и националним мањинама које су неретко трпеле последице заоштрених међународних односа, спуштајући истраживачку сонду са нивоа шефова држава и влада и њихових политичких стратегија на ниво појединца на чији се живот преламала висока политика, уводећи на тај начин ову студију из историје међународних односа делом у поље студија пограничних простора и етнички хетерогених средина.

Истраживање Федерика Тенке Монтинија засновано је на богатој изворној подлози. Необјављену архивску грађу аутор је консултовао у

низу архивских институција на по-
стјугословенском простору – у Архи-
ву Југославије, Дипломатском архиву
Министарства спољних послова Ре-
публике Србије и Војном архиву у Бе-
ограду, у Архиву Републике Словени-
је у Љубљани и у Хрватском држав-
ном архиву у Загребу. Управо на овој
бази примарних извора заснивају се
нова тумачења југословенске полити-
ке према тршћанском питању која ау-
тор износи у својој књизи. Посебан
допринос за српску средину предста-
вља ауторово познавање литературе и

објављених извора посвећених пита-
њу Трста на италијанском језику који
су уткани у студију ... *Трст не дамо*.
Све то чини да књига Федерика Тенке
Монтинија истовремено сабира по-
стојећа знања и нуди нови поглед на
ову значајну епизоду из историје југо-
словенске спољне политике, југосло-
венско-италијанских односа, али и
историје Хладног рата.

Найталија Димић Ломбар

Александар Ракоњац. *Сталиновом стазом до социјалне историје*.

Изградња социјалистичке привреде у Југославији (1945–1952),
Београд: Филозофски факултет Универзитета у Београду, 2026, 691.

Научна монографија *Стали-
новом стазом до социјалне историје*.
Изградња социјалистичке привреде у
Југославији (1945–1952) аутора др
Александра Ракоњаца, доцента Фило-
зофског факултета у Београду, пред-
ставља капитално остварење које
историографији доноси дуго очеки-
ван и прекопотребан приказ кључних
година у југословенској економској
историји 20. века. Смештајући своја
разматрања у контекст глобалних еко-
номских ломова, аутор већ у предго-
вору уочава да су светска финансијска
криза из 2008. године, а потом и пан-
демијске околности, поново актуели-
зовали питања привредне историје,
која је у Србији последњих деценија
била неоправдано запостављена. По-
лазећи од мисли Фернана Бродела да

је „скривени циљ историје, њен дубо-
ки покретач, да тумачи садашњост”,
Ракоњац истиче потребу да се изнова
преиспита прошлост која је наступила
непосредно по завршетку Другог
светског рата. На тај начин, са значај-
не временске дистанце, искуство из-
градње југословенског социјалистич-
ког експеримента коначно се анали-
зира научно утемељено – потпуно
ослобођено, како од стега некадашње
комунистичке цензуре, тако и од по-
тоње површне антикомунистичке
догме.

Југословенска послератна
привреда, као бескрајно комплексан
феномен, овим истраживањем није
потпуно затворена тема – што је у на-
уци и немогуће тврдити – али се Рако-
њац максимално потрудио да ова